

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В УМОВАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ
ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M20z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)
Шевченко Катерина Володимирівна

Керівник: **Дмітрієва О.І.**
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Бахмат Н. В.,**
доктор педагогічних наук,
професор

Кам'янець-Подільський – 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	7
1.1 Полікультурне виховання як педагогічна категорія.....	7
1.2 Педагогіка партнерства в системі дошкільної освіти.....	17
1.3 Педагогічні умови партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні дошкільників	24
 РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗ СІМ'ЄЮ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	34
2.1 Вивчення стану взаємодії закладів дошкільної освіти і сім'ї у полікультурному вихованні старших дошкільників.....	34
2.2 Діагностика полікультурної вихованості старших дошкільників...	42
2.3 Експериментальна методика партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників.....	46
2.4 Результати дослідження.....	60
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ	73
Додаток А. Анкета для вихователів	73
Додаток Б. Анкета для батьків	75
Додаток В. Роздатковий матеріал до діагностувального завдання «Ми – люди землі».....	76
Додаток Г. Експериментальна методика партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у полікультурному вихованні старших дошкільників.....	79

ВСТУП

Україна – поліетнічна держава, до складу населення якої входять різні за походженням і ступенем соціально-економічного розвитку етнічні спільноти. Це зумовлює полікультурність суспільного середовища, вимагає підготовки особистості, здатної сприймати і розуміти не лише власні, а й культурні цінності інших народів, спроможної до міжетнічної і міжкультурної комунікації. Розуміння наявності несхожості культур різних народів, дотримання оптимальної міри діапазону людяності й толерантності стає одним із ключових завдань суспільства і держави, спрямовує зусилля всіх ланок освіти, зокрема й дошкільної, на досягнення соціальної довіри й полікультурної вихованості як чинника соціальної стабільності, миру й особистої безпеки.

Сучасна сім'я не в змозі самостійно вирішити проблеми полікультурного виховання дитини. Завдання вихователів закладів дошкільної освіти в роботі з батьками – сприяти створенню єдиного виховного поля, єдиного соціального і полікультурного середовища. Це знаходить своє відображення в низці документів, що регламентують систему сучасних взаємовідносин закладів освіти і сім'ї (Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, Сімейний кодекс України). Рівноправна, партнерська, творча взаємодія вихователя з батьками дітей дошкільного віку в умовах полікультурності є важливим чинником розвитку вітчизняної освіти.

Проблема полікультурності в освіті займає одне з важливих місць у наукових дослідженнях. Ученими вивчалися різні її аспекти, зокрема – толерантний підхід до полікультурності в освіті (О. Асмолов, П. Ніколсон, Г. Солдатова; О. Грива, П. Кендзьор, К. Романюк, О. Столяренко та ін); доброзичливе ставлення до представників інших культур в групі однолітків (В. Абелян, З. Гасанова, В. Заслуженюк та ін.); міжкультурна комунікація та взаємодія в педагогічному процесі (В. Євтух, Л. Ніколаєва, А. Солодка);

професійна підготовка педагога до роботи в полікультурному освітньому середовищі закладу дошкільної (І. Комарова, Л. Савченко, М. Олійник та ін.); полікультурне виховання дітей дошкільного віку як складник національного виховання (А. Богущ, Н. Гавриш, О. Гуренко, В. Зарицька, Л. Зданевич, К. Крутій, Н. Лисенко, І. Рогальська-Яблонська, К. Романюк, Ю. Руденко та ін.

Питання взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти на сучасному етапі досліджено в працях Г. Беленької, А. Богущ, Л. Бойко, І. Власенко, Л. Врочинської, О. Докукіної, Я. Журецького, О. Ковшар, Н. Кот, Т. Кравченко, М. Машовець, Т. Піроженко, О. Урбанської та ін.

На основі вивчення наукової літератури з досліджуваної проблеми та спостережень за освітньо-виховним процесом під час проходження педагогічних практик було з'ясовано, що майже в кожному закладі дошкільної освіти є діти інших національностей, однак питанням полікультурного виховання практиками приділялося недостатньо уваги. Не реалізованими залишалися потенційні можливості взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю щодо урахування національно-регіональних умов у вихованні дітей. Відтак, об'єктивна необхідність реалізації завдань полікультурного виховання дошкільників і потреба в пошуку нових форм взаємодії з сім'єю в цьому напрямі, зумовили вибір теми дослідження *«Полікультурне виховання старших дошкільників в умовах партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї»*.

Об'єкт дослідження – взаємодія закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників.

Предмет дослідження – педагогічні умови взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати педагогічні умови й апробувати експериментальну методикау партнерської взаємодії закладу

дошкільної освіти із сім'єю в полікультурному вихованні старших дошкільників.

Завдання дослідження.

1. На основі вивчення науково-педагогічних джерел розкрити сутність основних понять досліджуваної проблеми – «полікультурне виховання», «педагогіка партнерства», «партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні», «полікультурна вихованість дітей старшого дошкільного віку»; описати завдання і принципи полікультурного виховання в закладі дошкільної освіти;

2. Виявити й обґрунтувати педагогічні умови партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників.

3. Визначити критерії та показники, схарактеризувати рівні полікультурної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

4. Розробити й апробувати експериментальну методикау партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз, систематизація й узагальнення філософської, психолого-педагогічної і навчально-методичної літератури з метою теоретичного обґрунтування проблеми, визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, виявлення й обґрунтування педагогічних умов такої взаємодії; *моделювання* – для конструювання моделі взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників; *емпіричні* – опитування (анкетування) вихователів закладів дошкільної освіти і батьків – з метою виявлення їхнього ставлення до полікультурного виховання старших дошкільників та знань щодо здійснення цього процесу; *педагогічний експеримент* (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) – з метою перевірки ефективності виокремлених педагогічних умов, експериментальної методики; *методи математичної статистики* для статистичної обробки отриманих

результатів та перевірки їх достовірності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доборі й систематизації діагностичних завдань для виявлення рівнів полікультурної вихованості старших дошкільників, розробленні й апробації експериментальної методики, яка включає сюжетні, рухливі, дидактичні ігри, ігрові завдання, обговорення літературних творів, спільні з батьками заняття, свята, розваги. Результати дослідження можуть бути використані вихователями у практиці закладів дошкільної освіти, студентами під час написання курсових робіт, та підготовки до залікових форм роботи на виробничій практиці.

База дослідження – Довжоцький ЗДО «Веселка» Кам'янець-Подільського району Хмельницької області (старша група «Білочка») і Кам'янець-Подільський ЗДО №1 «Барвінок» (старша група «Сонечко»).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на 13 наукових і науково-практичних конференціях, з яких 1 – міжнародного значення, 1 – всеукраїнська з міжнародною участю, 8 – всеукраїнського значення і 3 – регіонального рівня..

Публікації. Шевченко Катерина. Діяльнісний підхід до розвитку особистості дошкільника // «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» : зб. студентських наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» 18-19 березня 2021 року. м. Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2021. С. 334–338

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (63 найменування), додатків. Основний текст викладено на 65 сторінках. Загальний обсяг роботи 85 сторінок. Робота містить 3 таблиці.

ВИСНОВКИ

У роботі досліджено проблему партнеської взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї у полікультурному вихованні старших дошкільників. Відповідно до поставлених завдань, зроблено такі висновки:

1. Розкрито сутність понять – «полікультурне виховання», «педагогіка партнерства», «партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні», «полікультурна вихованість дітей старшого дошкільного віку». Полікультурне виховання розуміємо як процес, що орієнтує особистість на визнання рівноцінності рідної та інших культур, плюралізм, недопущення дискримінації людей за національною ознакою і забезпечує інтеграцію представників різних народів у світовий соціокультурний простір з обов'язковим збереженням національної своєрідності. Партнерську взаємодію закладу дошкільної освіти із сім'єю трактуємо як прямий або зворотний зв'язок суб'єктів освітньо-виховного процесу, що передбачає їхню взаємну активність і співробітництво з метою взаємозбагачення й особистісного зростання. Взаємодію закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників визначаємо як процес реалізації партнерських стосунків, спільної діяльності, суб'єктами якого виступають діти старшого дошкільного віку, батьки і вихователі, що здійснюється з метою успішної реалізації завдань полікультурного виховання. Полікультурну вихованість характеризуємо як здатність дитини ефективно взаємодіяти в полікультурному середовищі, бути відкритою до засвоєння цінностей рідної та інших культур, розуміти й поважати їх, уміти жити в злагоді з людьми різних національностей, рас, релігій.

Основними принципами полікультурного виховання дошкільників визнано: принцип культуровідповідності (освіта відповідає широкій палітрі культур учасників освітнього процесу), полікультурності і полілінгвізму (віддзеркалення у змісті освіти ідей свободи й плюралізму, забезпечення мовних потреб з урахуванням державної політики країни), доступності й

відкритості (забезпечує відкритість традицій і міжкультурне співробітництво); міжкультурного діалогу (забезпечує мобільність особистості в умовах полікультурного соціуму).

2. Виявлено педагогічні умови ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї у полікультурному вихованні. До таких умов віднесено: збагачення культурно-освітнього середовища закладу дошкільної освіти та сім'ї полікультурним змістом; спрямованість виховних зусиль закладу дошкільної освіти і сім'ї на забезпечення полікультурної вихованості дітей старшого дошкільного віку; стимулювання партнерської співпраці закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників. В експериментальній роботі доведено їх ефективність.

3. Визначено критерії та показники, схарактеризовано рівні полікультурної вихованості старших дошкільників. Критерії – ціннісний (з показниками – позитивне емоційне ставлення до представників різних етнічних груп і релігій, визнання цінності своєї та інших культур); пізнавальний (з показниками – обізнаність із правилами поведінки в полікультурному соціумі, поінформованість про явища полікультурного змісту), інтерактивний (з показниками – уміння будувати безконфліктні стосунки із представниками рідної та інших культур, відповідність поведінки дітей загальноприйнятими еталонами).

4. За результатами констатувального етапу експерименту створено й апробовано експериментальну методику формування партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників, яка передбачала проведення цілеспрямованої роботи, відповідно до таких етапів – пізнавальний, діяльнісно-творчий, презентаційний). Кожен етап передбачав освітньо-виховні цілі, зміст, засоби, форми і методи їх реалізації, зокрема – інформаційний брифінг, дискусії, творчі завдання, консультації, бесіди, вправи, розваги, тематичні заняття, проектну діяльність, тематичні, сюжетно-рольові, рухливі, дидактичні, ігри-інсценівки, віртуальна подорож, метод проблемних ситуацій, тематичні дні,

портфолію, фестиваль національних культур тощо), завдяки яких забезпечено комплексне упровадження визначених педагогічних умов.

5. Встановлено, що експериментальна методика партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні старших дошкільників із комплексним упровадженням визначених педагогічних умов, дозволила досягти позитивних змін у рівнях полікультурної вихованості у дітей експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, полікультурну вихованість на достатньому рівні виявлено у 55,5% старших дошкільників ЕГ (було 28%) і 28 % дітей у КГ (було 22%). Статистичні дані задовільного рівня засвідчили однакову позитивну динаміку в ЕГ та КГ – 39% (було 28%) дітей. Низький рівень виявлено у 5,5% дітей ЕГ (було 44%) і 33% дітей в КГ (було 50%).

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти із сім'єю у полікультурному вихованні дошкільників. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в вивченні зарубіжного досвіду й упровадження його прогресивних ідей у практику вітчизняної дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко Т. К. Пріоритетні аспекти модернізації освітнього середовища дошкільного навчального закладу. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2017. Вип. 2. С. 24–32
2. Базовий компонент дошкільної освіти (2021р.) / Авторська група Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнева О. Г., Гавриш Н. В., Загородня Л. П., Косенчук А. Г., Корнеева О. Л., Лисенко Г. М., Левінець Н. В., Машовець М. А., Мордоус І. О., Нерянов С. І., Піроженко Т. О., Половіна О. А., Райпольськ О. Д., Шевчук А. С. URL : <file:///C:/Users/Flash2018/Desktop/%D0%91%D0%9A%D0%94%D0%9E%202021.pdf> (дата звернення 24.11. 21р.)
3. Бессарабова И.. Поликультурное образование в России и США: к постановке проблемы //Современные проблемы науки и образования. 2008. № 5. С. 59–62.
4. Бех І. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Т. 2. Чернівці : Букрек. 2015. 640 с
5. Біла книга з міжкультурного діалогу Ради Європи. URL : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/4580>. (дата звернення 24.11. 20р.)
6. Білоус С., Попова Ю. Нетворкінг у закладі дошкільної освіти : нові можливості для активних і креативний // Педагоги й батьки: не цуратися, об'єднатися / Юлія Попова// Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 7 липень. С. 10–13..
7. Богуш А. М. Виховання дітей дошкільного віку // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 88–89.
8. А. Богуш , Н. Гавриш. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі. Підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2008. 408 с.
9. Богуш А. Навчання дітей української мови в дошкільних навчальних

- зкладах національних спільнот : програма та навчально-методичний посібник. Тернопіль. Мандрівець. 2016. 136 .
10. Волик Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів : Автореф. дис ... канд. пед. наук. : 13.00.04. Київ , 2005. с.
  11. Голік Л., Клиниченко В., Красовицький М, Левченко Г. Полікультурна освіта в Україні // Завуч. 2008. № 29/35 (жовтень). С. 3–4.
  12. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості дитини : монографія. Київ : Дніпро-VAL, 2010. 623 с.
  13. Гора О. В. Освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтава, 2011. Ч. 1 97–101.
  14. Гукаленко О. В. Поликультурное образование : теория и практика Ростов н/Д : РГПУ, 2003. 510 с.
  15. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років: наук. кер. проекту – Огнев'юк В. О., авт. колектив: Беленька Г. В., Богінч О. Л., Богданець-Білокаленко Н. І. та ін.; наук. ред.: Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. 2016. 304 с.
  16. Джуринский А. Н. Поликультурное воспитание в России и за рубежом: сравнительный анализ : монография. Москва. : Прометей, 2006. 160 с.
  17. Діти і соціум : Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку/ А Богущ, Л. Варяниця, Н. Гавриш та ін. Луганськ : Альма-матер, 2006. 386 с.
  18. Докукіна О. М. Формування морального досвіду школярів у родинному спілкуванні // Виховна діяльність сучасної сім'ї : зб. наук. праць / за ред. В. Г. Постового/ Ін-т проблем виховання АПН України Київ : 2001. С. 1 –22.
  19. Дуброва . Допоможемо батькам – допоможемо дітям // Палітра педагога. 2007. № 1. С. 38.

20. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремін. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
21. Закон України «Про національні меншини». URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>. (дата звернення: 2.09.2021р.).
22. Захарова Л. М. Етнопедагогические технологии в дошкольном образовании // Начальная школа. Плюс до и после. 2009. № 2. С. 35–38.
23. Зенкова Л. Г. Этнокультурное воспитание дошкольников в детской школе искусств : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 Москва, 2012. 23 с.
24. Івашко О. Проблема полікультурної освіти у Республіці Польща: дис ... канд. пед. наук : 13.00.01 Маріуполь, 2012. 260 с.
25. Іщук Л. М. Підходи щодо реалізації ідей педагогіки партнерства на рівні «Школа-батьки» URL : <https://conf.zippo.net.ua/?p=270> (дата звернення: 17. 08. 2021р.).
26. Кагуй Н. В. Поликультурное воспитание детей дошкольного возраста в процессе билингвального образования : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 : Елабуга, 2004. 235 с.
27. Каплуновська О., Кричат І. Палець Ю. «Україна – моя Батьківщина». парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / за наук. ред. О. Райпельської. Тернопіль. Мандрівець. 2016. 72 с.
28. Капустина Н. Г. Воспитание у старших дошкольников доброжелательного отношения к людям (на материале ознакомлений с людьми разных рас) : автореф. дис. ... канд. пед. наук . Екатеринбург, 1996. 20 с
29. Карагозлю Фатма. Полікультурне виховання дошкільників в умовах сучасного освітнього закладу // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського. 2016. № 2 (53). С. 83–87.

30. Карагозлю Фатма. Формування комунікативної компетентності в полікультурному вихованні старших дошкільників // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Вип. 37 (2) : Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». Київ: Генеза, 2017. С. 2–8.
31. Карабаєва І., Терещенко. А. Розвивальне освітнє середовище ЗДО: основні компоненти, етапи формування та критерії його оцінювання. Актуальні проблеми психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2020. Т. 4. Вип. 16. С. 89–101.
32. Касимова Х. И. Использование национальных традиций в нравственном воспитании детей старшего дошкольного возраста в семье : автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.06. Ташкент : Ташкентский государственный педагогический университет имени Низами, 2002. 24 с.
33. Каташов А. І. Педагогічні основи розвитку інноваційного освітнього середовища сучасного ліцею: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Луганськ, 2001. 20 с.
34. Кендзьор .І. Здійснення системного підходу у реалізації полікультурного виховання у загальноосвітньому навчальному закладі. Педагогічний дискурс. 2013. Вип.14. С. 216–221. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2013/ (дата звернення: 14.08.2021р.).
35. Кирпа А. В. Полікультурне виховання особистості як один із пріоритетних напрямів роботи Євроклубів при загальноосвітніх навчальних закладах. URL : <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2013/30/70.pdf> (дата звернення: 8.09.2021р.)
36. Ковалинська І. В. Поняття «полікультурність» та «мультикультурність» у науковому // Освітологічний дискурс. 2016. № 1 (13) С. 65–78.
37. Комарова И. А. Теоретико-методологические подходы к разработке

- моделі поликультурного виховання // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2013. № 13 (272), Ч. II. С. 20–128.
- 38.Коротаева Е. В. Основы педагогики взаимодействий : теория и практика: монографія. Екатеринбург : Изд. УрГПУ, 2013. 203 с.
- 39.Кошіль О. П. Освітнє середовище дошкільного навчального закладу: генеза та сутнісний зміст поняття. Освітологічний дискурс, 2017. № 3–4 (18–19). С. 150–162.
- 40.Кремень В. . Про «Дитиноцентризм», або «Чому освіта України потребує структурних змін» // Щоденна всеукраїнська газета «День». № 210(3130). 9 листопада, 2009. С. 1–6.
- 41.Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. Київ : Освіта, 2009. Ч. 1. 302 с.
- 42.Луговий В. Через діалог і консенсус до синергії людської культури // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурний діалог у сучасній освіті», 11 листопада 2008 р., Київ : СПД Цудзинович Т. І., 2009. С. 6–11.
- 43.Макар Л. М. Сутність освітнього середовища в педагогічному процесі // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2013. Вип. 30 (83). С. 229–236.
- 44.Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інст. держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / за ред. Ю. І. Римаренка. Київ. : Довіра ; Генеза, 2001. 942 с.
- 45.Махнева И. Л. Интегрированная игровая технология ознакомления с иноязычной культурой детей старшего дошкольного возраста : автореф. дис.... канд. пед. наук. Екатеринбург, 2001. 23 с.
- 46.Машовець М. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Київ : Національний педагогічний ун-т ім. М. Драгоманова, 2000. 128 с.
- 47.Майер А. А., Богословец Л. Г. Организация взаимодействия субъектов в ДОУ : учеб.-метод. пособ. 2-е изд., доп. и перераб. Москва :

- Академія, 2012. 176 с.
48. Нова українська школа : організація взаємодії з батьками учнів початкової школи : навч.-метод. посібник / Т. М. Бабко та ін. Київ : Освіта, 2020. 208 с.
49. Олійник М. І. Полікультурне виховання як процес формування етнічної ідентичності та толерантності у дітей дошкільного віку // Вісник Прикарпатського університету : Педагогіка. Випуск XXXII. Івано-Франківськ, 2010. С. 49–56.
50. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук / За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
51. Осьмак Т. В. Формування полікультурності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів засобами декоративно-прикладного мистецтва народів світу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2012. 254 с.
52. Петрова И. Поликультурный подход при организации работы с родителями в дошкольном учреждении URL : <http://www.moi-detsad.ru/konsultac357.html>. (дата звернення: 13. 04.2021р.).
53. Писарчук О. Т. Особливості формування предметно-розвивального середовища дошкільного навчального закладу // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. 2014. № 4. С. 9–17.
54. Попова Ю. Педагоги й батьки: не цуратися, об'єднатися // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2018. № 7 липень. С. 4–9.
55. Порох Д. О. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних медичних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.05. Луганськ : 2011. 20 с.
56. Романюк К. О. Педагогічні умови виховання міжетнічної толерантності

- дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.08. Одеса, 2014. 21 с.
- 57.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 720 с.
58. Русова С. Вибрані твори. Київ : Освіта, 1996. 122 с.
- 59.Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. В.Семенової. Одеса: Пальміра, 2006. 221 с.
- 60.Сухарева Л. С. Піклуємось разом. Робота з батьками дошкільників. Харків : Основа: Тріада, 2008. 128 с.Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. Т.2. Москва : Педагогика, 1980. 384 с.
- 61.Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3 т. 2 Москва : Педагогика, 1980. 384 с.
- 62.Сухомлинский В. А. Воспитание умом и сердцем : Мысли о воспитании. 3-е изд. Москва : Политиздат, 1982. 383 с.
- 63.Хакимов Э. Р. Конструирование практики поликультурного образования на основе полипарадигмального подхода : автореф. дис... д.пед.н. :13.00.01. Ижевск, 2012. 50 с.